

М.ӘУЕЗОВ ЖӘНЕ ҰЛТ ТӘРБИЕСІ

Мырзагалиева Гүлназ Сартбаевна
Ақтөбе қаласы «№13 орта мектебі»ММ
Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі

Ұлы жазушы, ғалым, қоғам қайраткері Мұхтар Әуезовтің көркем мұрасы біздің төл әдебиетіміздің ғана емес, бүкіл адамзат мәдениетінің де жетістігі. Романшы, драматург, ғалым, сценаршы, аудармашы — бұл ұлы қаламгер дарынның толық емес тізімі. Оның Абай туралы эпопеясы мен асқан шеберлікпен жазылған шағын әңгімелері, повестері ХХ ғасырдағы қазақ әдебиетінің алтын қорына мәңгілік енеді.

Заманымыздың заңғар жазушысы, қазақ әдебиеті мен мәдениетінің ХХ ғасырдағы биік шыңы — ұлы Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің артында қалған ұланғайыр мұрасын зерделеп, ой елегінен өткізу үшін де әр дәуірдің, әр ұрпақтың өз айтар сөзі, таным-түсінігі болатыны сөзсіз. Егемен ел жағдайында ұлы жазушы мұрасына деген ілтипатымыз да осындай бір ұмтылыстың көрінісі болмақ. Ғасырлар бойы көшпелі тіршілікті бастан кешіріп, ХІХ ғасырдың бел ортасында жол айрығына келген қазақ өмірінің барлық әні мен нәрін, сыны мен сырын, соры мен бағын теңдессіз тарихи тұлға Абай тағдыры арқылы әрі көркем, әрі түпсіз ой көзімен ашып берген суреткер туралы талай-талай ізденістер жалғаса бермек. Олай болатыны Мұхтар Әуезов шығармашылығы ғасырлық өлшемдердің аясына әлдеқашан именбей-ақ енген.

Дүиежүзілік классика қорына еніп, ұлы ақын, ойшыл Абайдың өлмес бейнесін талант қуатымен ашып берген бұл «Абай жолы» роман-эпопеясы жазушы шығармашылығының ел таныған асқар шыңы болып табылады. Қазақ халқының қоғамдық-саяси, адамгершілік және эстетикалық өмірінің энциклопедиясы деп әділетті түрде бағаланған бұл роман-эпопеяда өзінің кеменгерлік тұлғасына халқының дана қасиеттерін, данышпандық ойларын сіңіріп қана қоймай, алдыңғы қатарлы Батыс Еуропа елдері ықпалымен ұлттық мінезде қалыптасқан үздік атаулының бәрін жинақтаған ұлы ойшыл ақынның заңғар келбеті бар күдіретімен асқақтай түсті. Халық өміріне терең бойлаған ұлы эпопея халқымыздың тұрмыс-салтын, тіршілігін, әр түрлі әдет-ғұрыптарын суреттеу ерекшеліктерімен қазір де таң қалдырады.

Үлкен суреткер Мұхтар Әуезовтің данышпандық туындысы — «Абай жолы» эпопеясынан осындай жалпылық пен жалқылық белгілердің, ұлттық өрістер жалпы адамдық мол айдынға ұласып жататын кең тыныстылықтың айқын мысалдарын көреміз. Сонымен бірге олардың ешқайсысы да кейіпкер мінезіне сырттан тағылған моншақ немесе сәндік әшекей секілді көрінбей, оның ішкі табиғатымен табысқан тұтастық танытады. Мұны да біз ең алдымен эпопеяның басты тұлғасы Абай бейнесінен, оның өрісті өмірінің әрбір кезеңінен сезінеміз.

Жиырманасыншы жылдардың бас кезінде жазылған әңгімелерінде жазушы қазақ даласына өзгеше көзқараспен қарайды. Дәріптемейді,

мадақтамайды. Ғасырлар бойы көшпенді халық осы даланың мейірімсіз мінезінен жапа шекті. Әлі келгенше төтеп берді. Өзгерістері жоққа жақын ескі ауылдық әдет-ғұрпы оқыған жасқа ұнамады.

«Қорғансыздың күні» (1922), «Кім кінәлі?» (1923), «Ескілік көлеңкесінде» (1925) т.б. әңгімелерінде ол «Абай жолы» роман-эпопеясына апаратын жолды барлағандай көрінеді. Әсіресе, «Қорғансыздың күні» тынысы кең әңгіме. Онда адам бақытына, еркіне тұсау болатын ескі ауылдың сіреспе, артта қалған әдет-ғұрыптары әшкереленеді. Әңгімеде бес кейіпкер бар — ол болыс Ақан, оның жандайшабы Қалтай сол қатыгездіктен жаралғандай, ал сексендегі кемпір, оның соқыр келіні және немересі Ғазиза сол айуандарға ар-инабаттылық жағынан қарсы тұр. Жесір әйелдер мен қыздың күші бұлшық еттерінде емес, олардың күші рухани тазалығында.

Мұхтар Әуезов әңгімелерінен біз қазақ елінің сол кездегі хал-жағдайын айнадағыдай көреміз. Ол айнадан алдымен қазақ әйелінің жабырқау жүзін көреміз. «Кім кінәлі?» деген әңгіменің бас кейіпкері Ғазиза деген бойжеткен қыз. Ол атастырған күйеуіне тигісі келмейді. Өйткені Ісләм деген жігітке ғашық. Ата-бабаларының дәстүрін бұзғаны үшін Ысмайыл ақсақал қызы мен әйелі Қалиманға қатты ашулы. Бірақ көшпенді жұртта әйелдің орны бөлегірек. Қыздың өз тағдырын өз қолына алғысы келетіні көшпенді елдің ерекшеліктеріне байланысты еді.

Әуезов және қазақ халқы — айыруға көнбейтін, ажырағысыз ұғымдар. Осы заманғы қазақ тарихының жарты ғасыры көркем сөз кемеңгерінің көз алдында өтті. Ол өз мойнына ескі көшпелі әлемнің күйреуі алдындағы халық болмысының дәуірін тану мен зерделеу, біз кімбіз, жаңа өмірге қалай келдік, оған не ала келдік деген сауалдарды ой таразысынан өткізу сияқты ұланғайыр жауапкершілік жүктеді. Сондықтан да бүгінгі қазақ жастарының ұлы қаламгердің шығармаларынан алатын тағылымы аз емес.

Қалай десек те, Абай қазақ әдебиетінің сан ғасырлық өрлеу-өркендеу жолында өлшеусіз үлес қосып, «алтын ғасырдың» көз жетпес көркем биігі болғандығы баршамызға аян. Абайдың рухани мұралары, Абай әлемі, абайтану тарихы хақында өнімді зерттеу жүргізіп, Абай болмысын, ақын есімін өзекті тақырып етіп, ғылыми айналымға айналдырмаған зерттеуші-ғалымдар кемде-кем. Соның ең бастапқы санатында «Қазақстан үшін екінші Абай» атанған Мұхтар Әуезовтің тұғырлы тұлғасы бірінші тұрады.

Мұхтар Әуезов дүниежүзі әдебиетіне үлкен үлес қосқан, барлық халықтарға ортақ классик. Әрине, Мұхтардай ұлы тұлғаны бағалауға қандай эпитет, сипаттаманы алсақ та, жеткіліксіз. Оның халық даналығынан нәр алған, өмір өзенінің тұнығынан суарылған тағылымы мол, тартымды шығармалары қайталап оқыған сайын рухани дүниемізді байытып, баға жетпес жан азығы бола бермек.

Қазіргі кезеңде біз өз халқына өлмес туындыларын тарту еткен жазушымыздың есімін мақтанышпен айтамыз. Осындай рухани қазынасы бар, барлық адамзатқа дос ниетпен қарайтын қазақ халқын тамаша болашақ

күтіп тұр деп айтқым келеді. Мұхтар Әуезов есімі қазақ әдебиетімен мәңгі бірге жасамақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1.Мұхтар мұрасы (ғылыми мақалалар мен зерттеулер) Алматы, «Қазақстан» 1997 жыл, /3, 44, 100-б/
- 2.Мұхтар Әуезов туралы естеліктер Алматы, «Білім» 2004 жыл, /267-б/
- 3.Мұхтар Әуезов: ұлттық болмыстың ұлы жыршысы Париж — Алматы, 1998 жыл, /6-б/
- 4.Қазақ әдебиеті тарихының өзекті мәселелері Алматы,«Қазақ университеті»1993 жыл,/22-б/
- 5.М.Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы Алматы, «Жазушы»1989 жыл ,/ I-ІVтом/